

משה אור-טס

האתגר שמעבר לאופק

משה אור-טס

האתגר שמעבר לאופק

עורכים ראשיים: קונטנטו - הוצאה לאור בינלאומית

עריכה לשונית: ד"ר מיקי כץ

הפקה: רינת מאיה

עיצוב העטיפה והספר: ליליה לב ארי

צילום תמונה על העטיפה: צפריר אורטס

© 2015 כל הזכויות שמורות למשה אור-טס

זכויות ההפצה בעברית שמורות להוצאה לאור בינלאומית Contento

איסרליש 22 תל אביב 6701457

www.ContentoNow.co.il

אין להעתיק ספר זה או חלק ממנו וכן לאחסן בבנק נתונים או להעביר
בשירותים מקוונים, לשכפל, לעבד או לתרגם בכתב, ללא אישור בכתב
מהמו"ל וממשה אור-טס.

מסת"ב: 1-449-550-965-978

דאנאקוד: 488-207

נדפס בישראל תשע"ו 2015

Printed in Israel

משה אור-טס

האתגר שמעבר לאופק

לחברי, השותפים לדרך, לאתגר ולעשייה,
ולמשפחתי על התמיכה ללוא סייג.

תוכן עניינים

7	תודות
9	הקדמת המחבר
10	פתח דבר
11	פרק 1: מחוזות ילדתי
31	פרק 2: הרדיו שופ
45	פרק 3: אתגרים באלתא
106	פרק 4: מזכרונותיי כמנכ"ל "אלתא"
179	פרק 5: מחקר ופיתוח
190	פרק 6: מחוויות ניהול חטיבת האלקטרוניקה
330	פרק 7: הפרטה שנדחתה - ופרידה שהקדימה
344	פרק 8: יובל לפעילות תעשייתית
366	פרק 9: מחוויותיי בפעילות הציבורית
401	פרק 10: כתבים ומאמרים – משה אור-טס
441	פרק 11: נספחים לפרקים שבספר
467	מפתח עניינים-שמות

תודות

זכות גדולה נפלה בחלקי להיות עובד התעשייה האווירית במשך 34 שנים בעשייה במגוון רחב של תפקידים, החל מתפקידי פיתוח ראשוני, תפקידי ניהול של תחומי פיתוח מגוונים, בהמשך כמנכ"ל אלתא, כסמנכ"ל למחקר ולפיתוח של התעשייה האווירית, וכמנהל חטיבת מפעלי האלקטרוניקה, מערכות נשק וחלל. תפקידים אלה אפשרו לשותפיי ולי לתרום את חלקנו להעצמת ביטחון מדינת ישראל ולכלכלתה. על כך אני אסיר תודה על האמון שניתן לי על ידי מנהליי השונים, החל ממנהלי הראשון מרסל תגר ברדיו-שופ, ובהמשך, היימן שמיר ויהודה גלעדי, מנהלי תעשיות קלות, מנכ"ל לי אלתא פלטי מקלף וד"ר דביר, מנהלי התע"א גבי גידור, ד"ר דביר, שלום אריאב ומשה קרת. תודה עמוקה והערכה רבה לשותפיי בעבודה באלתא, בארגון הסמנכ"ל למו"פ, ולשותפיי בחטיבת האלקטרוניקה, מנהלים ועובדים, שבלעדיהם ספר זה לא היה נכתב. בזכות כל שותפיי ההתמודדות מול אתגרים שמעבר לאופק, הפכה מחזון למעשה.

הספר "האתגר שמעבר לאופק" עבר סבב רב של עריכות, כדרכה של הכתיבה, לרבות בדיקות מידע ביטחוני מטעם הרשויות על פי החוק. ידידים ליוו אותי ואני חש רצון להביע את תודתי.

בראש וראשונה ברצוני להביע תודה והערכה ליהושע אשכנזי שסייע לי בעריכה ראשונית של ספרי. המלצותיו היו חיוניות, ענייניות והיו מאיץ להשלמתו; לחברים רבים אני מוקיר תודה על הסיוע במהלך כתיבת הספר, על העידוד ועל הערותיהם הנבונות: הראשון משה גוטמן, עמיתי מאלתא, שלא רק העיר הערות נבונות וענייניות, אלא הפליא בתיקוני לשון וכתבי; לחבריי מאלתא, ד"ר נינו לוי, יעקב פז, אמנון גפני, נחום גרובר, מרדכי פיכמן, יהודה פרנקל, יהושע פלג, אלי גולן, חיים אשל, אהרון שטרן, חזי גריזים, שעודדו ותרמו בהתייחסותם. לד"ר מאיר דביר, חבר ועמית לעבודה ומנהל נערץ, שעודד אותי ותרם בהתייחסותו. תודתי לשמואל אלקון, לעמוס סמואל, לאריה הרצוג, לד"ר משה בר-לב ולאציק דויטש, על שהאירו בהתייחסותם אירועים וחוויות משותפים. תודתי לדוד און שעייך בפרקי הספר שבו פעלנו יחד ועל תגובתו המפרגנת: "זיכרונותיך תואמים את המציאות בתקופה חשובה למפעל והזכות הגדולה שנפלה בחלקנו להיות חלק ממנה."

תודתי לתע"א אשר רבות מהתמונות המופיעות בספר הן פרי מלאכתם של עובדי מחלקת הצילום בתע"א, שליוו את האירועים המרכזיים במהלך 34 שנות עבודתי ודאגו שאוסף התמונות מהאירועים השונים והרבים שהצטברו במהלך שנות עבודתי יישמר למזכרת באלבומי הזיכרון האישי שלי. רק מזעיר אנפין הבאתי לקורא ורק כאלה שאושרו לפרסום. לקב"ט הארצי של התע"א, יאיר שרמן, ובמיוחד לסגנו עידו שליט אשר קרא את הספר לאחר השלמתו הראשונית והעביר את הנחיותיו ואת עצותיו בהיבט של ביטחון שדה, וכמובן לאנשי מלמ"ב שעשו עבודתם נאמנה להבטיח שהספר יצא לאור לתפוצת הרבים, וכך גם לאלי כהן מהצנזורה שבחן את הספר בהיבט הביטחוני ואישר את העברתו, ולכל אלה שפעלו במסגרת ועדת השרים לאישור.

תודה לחבריי באיגוד התעשייה האלקטרונית שבחרו בי כיו"ר האיגוד ואפשרו לי לתרום את חלקי לעשייה הציבורית, לקידום תעשיית האלקטרוניקה והתוכנה וכן להתאחדות התעשיינים ולנשיאיה, דב לאוטמן ז"ל ודן פרופר, אשר שיתפו אותי במשימות שונות. בלעדיהם, הפרק הדין בעשייה הציבורית לא היה קיים בספר.

תודות לכל המנהלים שאיתם פעלתי לקידום מפעלים וחברות בתעשייה האזרחית, הן כחבר במועצות המנהלים שלהם והן כיו"ר מועצות מנהלים, וכך אפשרו לי להכיר חלק מבעיותיהן של התעשייה הפרטית, הקיבוצית והציבורית, המתמודדות מול השוק העולמי, ולתרום מניסיוני.

תודה והערכה לפרופ' משה ארנס, שר הביטחון לשעבר, ולאוף (במיל.) דוד עברי, לשעבר יו"ר מועצת המנהלים בתע"א ומנכ"ל משרד הביטחון, אשר נענו לבקשתי לעיין בפרקים המתארים את סיפורי התקופה שבה פעלו ולהעביר אליי את התייחסותם האוהדת. תודה להוצאה לאור קונטנטו, לנתנאל ולעמי אורי, אשר עיינו בעריכה הראשונית של הספר עם קבלת האישור הביטחוני, ליוו אותי במהלך קבלת ההחלטה להוציא לאור את הספר ועודדו אותי בדבר חשיבותו. תודה מיוחדת לעמי שהקדיש מזמנו מעל ומעבר לקידום הספר לשלב ההוצאה לאור. תודה לעורכת ד"ר מיקי כץ, תודה לליליה על עיצוב העטיפה והעימוד ותודה מיוחדת לרינת מאיה הממונה על המעצבים שגילתה פתיחות רבה לבקשותי לשיפורים. תודה לכל הצוות שסייע בהפקת הספר עד להוצאתו לאור.

ואחרונים החביבים היקרים לי: בלה אשתי המלווה אותי כחברה במשך כ-60 שנים מאז ימי חברות הנעורים שלנו ועד היום, במהלך כתיבת הספר, בתיקוני לשון ובהמלצותיה המועילות - בלה עודדה אותי לקבל החלטות בצמתים חשובים של חיינו, מהכניסה לטכניון ועד לקבלת תפקידים שתבעו ממני להשקיע את מירב זמני להשגת היעדים והאתגרים שהצבתי בפניי, תוך נשיאה באהבה בכל העול הקשור לגידול ולטיפוח משפחה לתפארת; ותודה לילדיי נעמה, שלומית וצפרייר שתמכו בי לאורך דרך ארוכה, למרות תפקודי כאבא במחצית המשרה, ועודדו אותי לכתוב את סיפורי.

הקדמת המחבר

סיפורי האישי, המובא בספר "האתגר שמעבר לאופק", אינו אלא בבואה של סיפורים רבים אשר בהם ניצב האדם בשדות חייו מול אתגרים ארוכי טווח, המחייבים הכרעה בתנאי אי ודאות והתמודדות ארוכת טווח למימוש האתגר.

בסביבה שבה אנו פועלים פורצת לא אחת יוזמה המציבה אתגר חדש מעבר לזמן הנצפה והמרחב המוכר לסביבה. התמודדות עם האתגר מחייבת לעתים שינוי בתובנות תרבותיות בסביבה האנושית או בתובנות ניהוליות, ערכיות, עסקיות, טכנולוגיות או בתפיסות ביטחוניות. מול התמודדות כזאת עלינו להיות ערוכים נפשית לריצה למרחקים ארוכים בנחישות אסטרטגית, לאורך דרך עתירת מהמורות, בדרך להגשמת האתגר.

ניסיון של חמישים שנה בתעשייה לימד אותי שככל שהאתגר ברמת המערכת רחוק ומצוי אי שם מעבר לאופק, כך יצוצו ספקנים ומקטרגים להחלטת השינוי. אלה לעתים יחברו לביטול ההחלטה. במקרים אלה, קרוב לוודאי שתמצא את עצמך בודד מול מערכת שלמה, ותיתפס כמי שפועל נגד הזרם. לעתים תלווה אותך תחושה מביכה וכאב אולם ברמה האישית, במיוחד כאשר מתרחשים כשלים בדרך.

בריצה למרחקים ארוכים שבה מתרחשים האירועים השונים פועלים שותפים רבים לדרך, המשנים תפקיד. לכן, רק טבעי שכל שותף כזה יזכור את האירועים כפי שנצרכו אצלו בזיכרון. גם אם בסיפורים על תקופת עבודתי מובעת נימה חווייתית אישית, "גיבורי התהילה" בכל סיפור הם המנהלים בדרגים השונים והעובדים, שותפי לדרך, שפעלו והתמודדו בנחישות ובמסירות, ככל שנדרש, להשיג את היעד שמעבר לאופק. הספר נשען על סיפורים אישיים מתקופת עבודתי בתע"א בשנים 1960-1994, ובהמשך דרכי, במפעלי התעשייה הקיבוצית והמגזר הפרטי. הספר שופך אור על תחילת דרכה של התעשייה הביטחונית במדינת ישראל, על תלות המדינה באספקת אמצעי לחימה מצרפת ומארצות הברית, אך גם על הפריצות הטכנולוגיות בחזית הידע של התעשייה הביטחונית ועל הפריצות השיווקיות לשוק העולמי בעשורים הראשונים לתולדותיה. הייתי שותף לפעילות ציבורית חשובה, ובה יחד עם חבריי פעלנו לקידום התעשייה והמו"פ בישראל. בספר הבאתי סיפורים אישיים מתקופת ילדותי. בפרק 10 ימצא הקורא "מובאות" מתוך מאמרים וכתבים אישיים שנכתבו במהלך פעילותי, ועליהם הרצאתי, בנושאים מגוונים ובעלי אופי אסטרטגי.

פתח דבר

אי שם על פני מפת הגלובוס, בבוקר חורפי אחד של חודש דצמבר 1980, נכנס מר טאו (שם בדוי) אל חדר הדיונים שבו ישבתי עם חבריי למשלחת, והבעת פניו מרמזת על כך שבשורה חשובה בפיו. "מיסטר אולטס", הוא פנה אליי בחיוך, "אני שמח לבשר לך שהקודקוד אישר את ביקורך באחד מהמפעלים החשובים שלנו. מחר בבוקר ימתין לך מטוס והנך רשאי לצרף אליך לסיור שניים מחבריך המקצועיים."

שמחתי מאוד על ההזדמנות הנדירה שנפלה בחלקי לבקר באחד המפעלים בארץ זו. הייתי הראשון שזכה בכך. החלטתי לצרף אליי את יהודה פרנקל, ראש מנהל מחשבים באלתא ואת חרובי, מהנדס בכיר באלביט. למחרת, בשעת בוקר מוקדמת, התייצבנו כמתוכנן בשדה התעופה. הקור היה מקפיא וערפילים כבדים כיסו את השמים. היינו לבושים היטב ועטופים במעילים, ולמרות זאת מיהרנו, רועדים מקור, אל המטוס שהמתין לנו על מסלול ההמראה. האירוח במטוס היה מעבר לכל ציפיותינו. זכינו לשירות צמוד של המארח ושתי דיילות. נצמדנו אל חלונות המטוס, עינינו בולעות את מראה השדות שמתחת ואוזנינו כרויות להסבריו של המארח. כל תמונה נחרתה בזיכרון, כמראה של תקופה שעומדת לחלוף. לאחר טיסה קצרה נע המטוס על מסלול הנחיתה. הדלתות נפתחו והמארח ליווה אותי לפתח היציאה. בעודי סורק את המרחב הפתוח, הבחנתי בארבעה אנשים מבוגרים שעומדים ליד כבש המטוס, מכורבלים במעיליהם הכבדים וממתינים לקבלת האורח החשוב. בין מקבלי הפנים היה גם נשיא החברה שבה עמדנו לבקר. לרגע נוצרה תחושה שהתמונה לקוחה מאיזה סרט הוליוודי דל תקציב. טקס לחיצות הידיים היה קצר בגלל הקור העז ומיד צעדה כל הפמליה אל אולם קבלת הפנים שבמפעל.

לחלקיק השנייה גיליתי המון עיניים מציצות אלינו מבעד לחלונות המפעל. עיניים סקרניות, שכל חפצן הוא לגלות מיהו האורח הזר שאושרה כניסתו למפעל. התקשיתי להתיק את מבטי מהמראה שמסביב. "האם אמת אני רואה או שמא אלה הן תמונות מחלום חולף? האם הכבוד שחולקים לי עכשיו הוא באמת לכבודי? לכבודו של מוישל'ה, שגדל כנער ברחוב לוינסקי 66 בדרום תל אביב?" התקשיתי להאמין. לימים, במהלך פעילותי הענפה בתעשייה ובעשייה הציבורית, זכיתי לרגעי התרוממות רוח דומים ותמיד עלתה בי אותה מחשבה, זו שמחזירה אותי לנופי ילדותי.

פרק 1

מחוזות ילדותי

אבי, יואב-יהודה-ליאון אורטס, נסחף לרעיון הציוני כבר בצעירותו. בגיל עשרים ואחת, ב-1915.21.3, בחר להתנדב לשורות הגדודים העבריים שיוזם זאב ז'בוטינסקי ועד מהרה מצא את עצמו מעורב במלחמת העולם הראשונה, נלחם באימפריה העות'מנית בקרבות גליפולי, במסגרת גדוד נהגי הפרדות בפיקודו של יוסף טרומפלדור.

בילדותי שמעתי מפיו סיפורים רבים על אותה מלחמה איומה, על רגעיו הקשים כשנלחם בחזית גליפולי ועל החשיבות שראה בהצטרפותו כחייל עברי למאבק בגרמנים שהתכוונו לפלוש לארץ ישראל.

שנים אחר כך, בסיוור ב"בית הגדודים העבריים" בכפר אביחיל שלייד נתניה, התרגשתי מאד למצוא את שמו ומספרו האישי 206 בין שמותיהם של מאות המתנדבים.

אבי היה רואה חשבון וכלכלן במקצועו. הוא שלט בשפות רבות ועם סיום המלחמה בשנת 1917 שוחרר מהשירות הצבאי ופנה לדרכו. כחייל משוחרר בצבא הבריטי, הוצע לו לשרת באדמיניסטרציה הבריטית בחרטום, בירת סודן. הקהילה היהודית אהבה את אבי ואימצה אותו אליה בחום רב, ולימים מינתה אותו לסגן נשיא הקהילה. לא רק הקהילה היהודית אימצה אותו אל ליבה אלא גם אמי, גרייס חכים. השניים התאהבו והחליטו להקים משפחה. אמי היא נינתו של רבה הראשי של צפת, החכם באשי, הרב יוסף יאודה חכים, נצר למשפחת רבנים בטורקיה. שמור עמי קטע מעיתון חבצלת מיום כ"ט כסלו התרנ"ז, אשר בו מופיע ההספד לסב-סבי, "ספרו בשבח, בגודל חוכמתו, ברוב צדקתו ויקר כשרונותיו."

שמואל חכים, אחד משלושת בניו של הרב יוסף יאודה חכים, ירד מצרימה בסוף המאה התשע-עשרה, עקב המצב הכלכלי ששרר אז בארץ ישראל. בנו, שלום חכים, סבי, נולד בצפת. בבגרותו נישא בקהיר לסבתי אסתר לוי, ילידת ירושלים. הוריה עלו לישראל מרוסיה במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה וחיו בירושלים. מפאת הקשיים הכלכליים, ירדה סבתי עם הוריה למצרים וחיה בקהיר. סבי, שלום, פעל בתחום תעשיית הכותנה. את הכותנה גידל ועיבד סבי בעיר חרטום שבסודן. שלושת אחיו פעלו בתחום השיווק והמכירה בבורסות הכותנה באירופה ובארצות הברית.

בשנת 1935, שנת הולדתי, החליטו הוריי לוותר על חיי הרווחה והמותרות ולעלות לארץ ישראל, שמצבה הכלכלי והביטחוני לא היה מזהיר באותה תקופה. אחותי הבכורה ויוי, שהייתה אז בת ארבע-עשרה, סיפרה לי שעוד בשנת 1934 שמעה את אבי מנבא כי היטלר יפתח במלחמת עולם שנייה. בשנת 1934 עלה היטלר לשלטון והמפלגה הנאצית העצימה את כוחה. הוא צפה כי אפריקה תהיה יעד לפלישה ולכן החליט כי הגיעה העת לעלות ארצה. מועד העלייה נקבע לאחר שאצא לאוויר העולם. בחודש פברואר 1936, עלתה המשפחה לארץ ישראל והתיישבה בכפר אביחיל ליד נתניה. זוהי תמונה שצולמה זמן קצר לפני עלייתנו ארצה, הוריי ושבעת הילדים.

במעגל החיצוני, עומדים משמאל לימין: רותי, אטי, ויוי. במעגל השני, עומדים מימין לשמאל: רבקה ורפאל. יושבים: אמי גרייס, מחזיקה אותי (משה) בורעותיה; אבי יהודה, אוחז את שלום

את הזכות להתיישב בכפר אביחיל קיבל אבי כחייל משוחרר בגדוד העברי. בשנה בה עלינו לארץ (1936) החלו "המאורעות". ערביי ארץ ישראל לא השלימו עם שיבתו של עם ישראל למולדתו ובפרט עם שובה של משפחת אורטס והחלו פורעים ביישוב היהודי. תקופה זו זכתה לכינוי "המרד הערבי הגדול" ונמשכה כשלוש שנים. ביומה הראשון של תקופת המאורעות שהה אבי באזור טול כרם בענייני המשק החקלאי ועשה את דרכו בחזרה לכפר אביחיל. במרחק של קילומטרים ספורים מהמושב הבין אבי שמשוהו מתרחש סביבו. הוא שם כאפייה על ראשו והחל לצעוד בין הפרדסים לעבר הכפר. בכל פעם שפגש בערבים בדרך הוא החל מזמר מולם שירים בערבית, והם היו מנופפים לו בחזרה ב"אהלן וסהלן". כך, לאחר שעות, הצליח להגיע הביתה בשלום. כילד, אהבתי לשמוע מפיו את סיפורו על הדרך שבה ניצל מידי הפורעים הערבים. לימים, התנדב אחי רפאל לשורות הנוטרים, שפעלו להגנת היישובים היהודיים מפני הפורעים הערבים. הסתבר שפעילותו של אבי חקלאי לא נחלה הצלחה כלכלית, ולא חלף זמן רב ועברנו להתגורר בתל אביב, העיר העברית הראשונה. תל אביב הקטנה של אותם הימים הפכה לגדולה בערי ישראל ומנתה אז 130,000 נפש. משפחתי מנתה תשע נפשות. הוריי, ויוי

(ויקטורין) הבכורה, אטי (אסתר), רות, רפאל, רבקה (ביאטריס), שלום ואנוכי, משה (מוישל'ה), בן הזקונים.

למעשה, לא נפרדנו מכפר אביחיל. בכל חופש גדול וקטן הייתה אמי אורזת חלק מהילדים והיינו מתארחים בבית דודתי רוזה, אחות אמי. תמיד התרגשתי לקראת החופשה כי כפר אביחיל אפשר לנו כילדים לספוג חוויות שלא יכולנו לעבור בעיר.

מוישל'ה הקטן מחייך ומחזיק בחמור. אחי רפאל ורבקה אחותי משני צדיי. שלום אחי ודוד בן דודי מאחור. התמונה צולמה בכפר אביחיל

ילדות ברחוב לוינסקי

במשך כל תקופת ילדותי ונעוריי גרתי בדרום תל אביב. בשנה הראשונה התגוררנו ברחוב מרכולת, בשכונת פלורנטין, ולאחריה עברנו להתגורר ברחוב לוינסקי 66. החיים בתל אביב הקטנה אפשרו לי לחוות חוויות רבות: לטעום מהגלידה של ויטמן, לקנות פלאפל בכיכר מגן דוד ליד שוק הכרמל ולחזות בדמויות הלקוחות מספרי האגדות, למשל, מקבץ הנדבות העיור, שפרט על מיתרי המנדולינה בפנינת רחוב קינג ג'ורג' ואלנבי וזימר בקול: "שמעו אחיי בני רחמנים, עטו עליי קצת רחמים, כי אין עוזר ואין עוזב, לבכם הטוב, לב יהודים," והיה ממשיך את המנגינה בשריקה. דמותו נחקקה בזיכרוני, והוא היה אחד מהדמויות שאהבתי לחקות. זכור לי גם אותו טיפוס שהכריז על עצמו כעל משיח בן דוד. היה גם השיכור עם העגלה, שהיה נע מכיכר קינג ג'ורג' ועד שוק העלייה, מתנדנד ומזמר: "הבה נשוט, הבה נשוט, על פני הוולגה, הבה נשוט והוא יובילנו אל מחוז חפצנו, הלב הפועם לקראת אדמת האם, הבה נשוט." הוא לא היה שר סתם, האיש השיכור הזה, שירתו הייתה מלווה בתנועות יד שעוררו בי לעתים פחד קל ולפעמים צחוק מתגלגל. כך הרווחתי עוד טיפוס ברשימת החיקויים שלי. היה גם מוכר סכיני גילוח שהיה צועק בקולי קולות: "אוקוה, אוקוה" היה גם איש קטוע כף רגל שקראנו לו טליטומבה וגם האיש שזימר ומכר צעצועים.

הבית שלנו ברחוב לוינסקי והשכונה שבה התגוררנו היו לנוף ילדותי ולכל עולמי. היה זה בית בן שתי קומות שבו התגוררו ארבע משפחות. גרנו בקומה הראשונה. מסביב לדירתנו הייתה חצר גדולה דיה כדי שאוכל לגדל בה חמניות, קישואים וירקות מכל הסוגים. בתקופת

מלחמת העולם השנייה, גינת הירק שלי סיפקה מזון חשוב לבית, ובתוצרתה היו אפילו גרעינים, שאותם נהגתי לקלות ולכבד בהם את חבריי.

הבית הסמוך לנו היה בית מלון. משפחת טורגובניק, בעלי המלון, הייתה בקשרי שכנות טובים עם הוריי. במלון היה טלפון, אז מכשיר נדיר, ששימש אותנו רבות. בעלת המלון, גברת טורגובניק, נהגה לקרוא לאמי בקול מעבר לגדר הבניין: "גברת אורטס, טלפון! גברת אורטס, טלפון!" עד שהייתה נענית. לעתים הייתה שולחת את בנה, אפרים טורגובניק, לקרוא לנו. קריאות אלה חרותות בזיכרוני עד עצם היום הזה.

את שירותי הטלפוניה של גברת טורגובניק החליפו בתי המרקחת, שהיו למרכזי תקשורת בפני עצמם. האחד שכן ברחוב לוינסקי 75 והשני ברחוב העלייה.

כשרצינו לקבל שיחה או לטלפן לדודתי אסתר מלבסקי מירושלים, היינו ניגשים לבית המרקחת שברחוב העלייה. שם, ליד מכשיר הטלפון, היינו עומדים וממתינים לשיחה או יוזמים שיחה. מלבד עניין הטלפון, בית המרקחת באותם הימים היה עבורי גם יעד קבוע לשליחויות מטעם בני הבית.

תחילתו של רחוב לוינסקי הייתה בצדו הצפון מערבי של רחוב יפו תל אביב (רחוב אילת כיום) וקצהו השני, בדרום מזרח, בואכה רחוב לבנדה. לאורך הרחוב ניצבו בתים בני שתיים-שלוש קומות, וכמעט בכל בית שלישי היו חנויות. היו ברחוב גני ילדים ושני בתי ספר, בית הספר "ביאליק" ובית הספר לבנות, "מזרחי", והחצרות בין הבתים שימשו למשחקים. האטרקציה עבורי כילד הייתה להתבונן בשיירת הגמלים שהגיעה מצדו המזרחי של רחוב לוינסקי ונעה בקצב המדבר לעבר חוף הים.

תחנת האוטובוסים שיצאו לשכונת התקווה הייתה ליד ביתנו ועברו בה הקווים 14 ו-15, ומול הבית עבר גם קו אוטובוס מס' 5 שיצא צפונה והגיע עד "הבימה".

בפינת הרחובות לוינסקי וצ'לנוב עמד בניין המשטרה הבריטית. משם יצאו הבריטים, שהיו שנואים עלינו כילדים, להטלת עוצר ולפרישת הכוחות וגדרות התיל שהפרידו ביני לבין חבריי שגרו מול ביתי.

גן הילדים "עדה" היה מול ביתנו. כשהייתי סטודנט באותו גן צריך הייתי להיזהר במיוחד מעגלות הסוסים, שהיו כלי תחבורה חשוב יותר מהאופניים ומהאוטובוסים.

בית הספר על שם נחמן ביאליק שבו למדתי, שכן במרחק של עשר דקות הליכה מביתנו. בדרכי אליו הייתי חולף על פני בית התמחוי ע"ש שאלתיאל ועל פני בתים בני קומה או שתיים, שבהם התגוררו חבריי לכיתה. מול בית הספר שכנה חנות "תנובה", שלעתים הייתי נשלח אליה לקנות מוצרי חלב.

חנות המכולת של אדון שטרקמן לא הייתה רחוקה אף היא, ואמי הייתה שולחת אותי לשם לערוך קניות. אהבתי את אדון וגברת שטרקמן.

בית הכנסת שבו נהגנו להתפלל היה ברחוב שד"ל, מהלך עשר דקות מהבית. היה זה בית

הכנסת הגדול של הספרדים. מאז היותי ילד הרשים אותי בית הכנסת ביופיו הרב. ניגוני התפילה בעלי הלחן הייחודי נספגו בי והם מתנגנים בתוכי עד היום. במיוחד נשמרו אצלי חוויות חג שמחת תורה, עת אחזתי בספר התורה ורקדתי עמו יחד עם כולם. עוד זוכר אני את יום הכיפורים, לקראת שעת הנעילה שלה ציפיתי, אשר הסתיימה בשירה רועמת: "אל נורא עלילה" של כל הקהל ואני בתוכם. אהבתי את האנשים שהתפללו. היו אלה אנשי עבודה ועמל, שבמעשיהם החזירו עטרה ליושנה. פה ספגתי את משמעות היהדות האמיתית, הפתוחה, העובדת לפרנסתה, שמקורה בראש ובראשונה באהבת האדם.

הנוף האנושי ברחוב לוינסקי כלל בעיקר אנשים קשי יום שפרנסו את משפחותיהם בעבודות שונות ובקושי רב, אך תמיד בחיוך ובשמחה. היו ביניהם חנוונים, סוחרים, נפחים, פקידים ו"ספקים" למיניהם, שהיו רכובים על עגלות הסוסים, כמו מחלקי הקרח והנפט ומחלק החלב, שהיה מגיע עד פתח הבית ומניח את כד החלב ליד הדלת. וכמובן, היו נושאי השקים על הכתפיים, שהיו נכנסים לחצר הבית וצועקים בקולי קולות: "תפוזים! אשכוליות! מרנצים!" ואנחנו, הילדים, היינו יוצאים לקראתם וקונים. למרות גילי הצעיר דיברו איתי אנשים אלה בגובה העיניים, ומעולם לא חשתי תחושת התנשאות מצדם.

"שוק עלייה", כפי שכונה אז השוק, השתרע בין רחוב מרכז מסחרי לרחוב וולפסון, מרחק של חמש דקות הליכה דרך חצרות הבתים. בתקופת מלחמת העולם השנייה, בהיותי בן שמונה, נשלחתי לעמוד בתור שהשתרך לאורכו כדי לזכות במנת הירקות שחולקה במסגרת ההקצבה לכל משפחה. אהבתי להסתובב בשוק ללא מטרה, להעיף מבט על המוכרים, לומר שלום למי מהם שהכרתי אשר מספרם גדל עם השנים ולהציץ בתשוקה במוצרי גבינה שלא נראו בביתנו באותם ימים. בשוק הרגשתי בבית, הייתי מוקף בחום אנושי מצד המוכרים טובי הלב וזכיתי לקבל מידיהם כיבוד קל.

רחוב עלייה, שחצה את רחוב לוינסקי, שימש כרחוב מרכזי שהוביל עד לכיכר המושבות, לרחוב אלנבי, ומשם לרחובות מקווה ישראל, יהודה הלוי, שדרות רוטשילד ועד לכיכר הרברט סמואל שליד שפת ימה של תל אביב. זו גם הייתה הדרך שעשיתי בימי הקיץ עם חבריי, בדרכנו אל הים.

בסביבת דרום העיר, אזור מגוריי, היו הרבה אגמים בימי החורף, במיוחד בימים שבהם הגשם היה עושה שמות ומציף אזורים שלמים ברחוב לוינסקי, בשכונת הקווקזים, שגבלה בבית הספר ביאליק, בשכונת המוגרבים, ששכנה ליד גשר נחל מוסררה (כביש איילון כיום), וכמובן – הצפות רבות התרחשו בשכונת התקווה. אני זוכר סטנדאפיסט שהיה נוהג לומר: "אצלנו בשכונת התקווה לא צריך ללכת לים – למה? כי הים בא אלינו. אני שוחה, הבגדים שוחה, המשחקים שוחה, כולם שוחה."

רחוב לוינסקי, בואכה רחוב הרצל, היה גדוש בחנויות שבהן מכרו פיצוחים שונים, בורקס ותבלינים. זה היה קטע הרחוב שאהבתי לטייל בו, לקנות גרעינים ולשוחח עם המוכרים

הנחמדים. לעתים, בשליחות אמי, הייתי הולך לרחוב זבולון פינת לוינסקי כדי לקנות תבלינים משובחים אצל היהודי נמוך הקומה מעדן, שכונה בשם "העדני".

חבריי לשכונה היו טובים וחביבים. חבריי הקרובים התגוררו בשכנות לביתי. מולי גר אלי אידלמן (אמיר), חברי הטוב שהיה לי כאח. יחד הלכנו לגן עדה ולבית הספר העממי ביאליק והיינו מבלים את זמננו החופשי תמיד יחדיו, במשחקים ובשיחות נפש על הנעשה בארץ ועל עתידה. אלי ניגן על כינור ואני הייתי יושב לידו ומאזין לצלילי היצירות הקלאסיות שהפיקו אצבעותיו. רבות מהיצירות שאני מכיר מקורן בהאזנה המרתקת לנגינתו. גם אני רציתי מאוד לנגן בכינור, ואלי לקח אותי למורה שלו, ברחוב לוינסקי, מול בית הספר ביאליק. המורה בחן אותי והודיע לי בשמחה שאני ניחן בשמיעה המוזיקאלית ובכישורים הנדרשים כדי ללמוד לנגן "על איזה כלי שעליו אחליט." כאשר סיפרתי להורי על דברי המורה לנגינה, הם השפילו מבט ובצער רב נאלצו לסרב לבקשתי בגלל המצב הכלכלי הקשה בבית. קיבלתי את החלטתם בעצב. אבל אלי השלים לי את החסר בנגינתו. לימים, כשגדלתי, קנה לי אבי שאהב מוזיקה, מפוחית פה, ששימשה אותי היטב בריקודי עם, בצופים ובמפגשי חברים. את הזיכרונות מביתי שברחוב לוינסקי 66 אשא עמי תמיד. כשאני מציץ דרך צוהר הזמן אל הבית שבו גדלתי, צפים בזה אחר זה הזיכרונות והגעגועים, כאילו היה זה רק אתמול. בית של משפחה גדולה וסמל של הכנסת אורחים. בית פתוח לקרובי משפחה, לחבריהם של הוריי, לחבריי, לחבריהם של אחיי ולשכנים מכל הגוונים: גברת קטינקה וגברת ריבקינד עם בתן המאומצת רות ריבקינד, גברת פרנקל עם בנה גדעון, משפחת בקר עם בנותיה הניה ואסתר, משפחת שטיינהרץ היקית עם אוליב הבת ובעלה ובנם החכם דני הג'ינג', שאף כי היה צעיר ממני בשנתיים-שלוש, נהגנו לחדד ביחד את השכל בחידוני אותה תקופה. לכל אלה הצטרפו ידידים רבים שהיו נכנסים ויוצאים מביתנו מבוקר עד ערב, כאילו היינו "מרכז מבקרים" של מוסד חשוב. קשה לי לשכוח את הדלת הפתוחה בביתנו, בתקופת חגי ישראל עם אורחים שונים ואת השאלה התמידית: "מי הפעם בין המוזמנים?" אפילו יהודים מצבא "הכלניות" הבריטי הגיעו, אירוח שהוביל לנישואיה של אחותי אסתר (אטי) לז'אקי כהן, יהודי ששירת בצבא הבריטי. בארוחות הצהריים התנהלו שיחות סביב השולחן. לארוחות אלה היו מצטרפים בני משפחה או ידידים, שבאו ליהנות מן המטעמים שבישלה אמי שהיו מתובלים בפלפוליו של אבי.

אמי הייתה אישה טובת לב שאין כמותה, ושמה נישא בכל השכונה. היא הייתה אמא אוהבת, מחבקת וסמל של אהבת האדם. היא תמיד דאגה לכולם ומעולם לא שכחה לתת "מתן בסתר" לעניים שסובבו בשכונה. אמי אהבה לשיר. היה לה קול ערב ונעים ובכל בוקר הייתה בוקעת שירתה מן המטבח. היא שרה בלדינו, בצרפתית ובעברית. כאשר היה שקט באיזה בוקר ושירתה לא נשמעה, היו השכנים שואלים אותי בדאגה: "האם אמך חולה?" בילדותי נהגה אמי להרדים אותי בשיר "דורמה דורמה" ("שן במנוחה מלאכי"). האמנתי שיש לי את האמא הנפלאה והטובה ביותר עלי אדמות.

הורי יואב וגרייס, 1918

לאחרונה, לאחר שנים רבות של נתק, הצלחתי לאתר בטלפון את שכני החביב אפרים טורגובניק (כיום פרופסור אפרים טורגובניק), שהתגורר בבית המלון הסמוך לביתנו. העלינו זיכרונות מנוף ילדותנו ברחוב

לוינסקי. אפרים אמר לי: "מוישל'ה!" כך נהגו לקרוא לי בילדותי, "דע לך שאני זוכר היטב את כל המשפחה שלך, והחל למנות את שמותיהם של אחיי ואחיותיי. "אבל", הוסיף, "דמותה של אמך מלווה אותי עד עצם היום הזה, כי היא הייתה באמת משהו מיוחד. פניה היו נעימות וטובות. היא הייתה עומדת במטבח, מבשלת ומזמרת וקולה, כפניה, היו נעימים מאוד. דע לך שכל השכנים אהבו אותה מאוד. אופייה היה מנוגד לאופיו של אביך שהיה קפדן ודעתן. "בכלל, "המשיך אפרים, "היו אלה ימים שבהם שררו יחסי שכנות טובים בין דיירי הרחוב. העזרה ההדדית ניתנה לשכן בעת צרה, ללא הבחנה במוצאו, מעמדו או השקפתו. "בבית, לא היה יום שעבר בלי רב שיח או ויכוח על עניני דיומא ודיון בנושאים בוערים, למשל נושאי חברה וכלכלה, המאבק נגד הבריטים או נושאי חינוך, כגון "מהם הגורמים המשפיעים על עיצוב החינוך של הילד – הבית או הסביבה החיצונית?"

אבי הפתיע אותי תמיד בידע הרב שצבר בתחומים רבים, הן בתחום הכלכלה, שהיה תחום עיסוקו המקצועי, והן בתחום ההיסטוריה, הספרות האנגלית, האופרה והמוזיקה הקלאסית. סקרנותו לא ידעה גבול. כשבגרתי ויכולתי לשמוע מפיו סיפורים על עבודתו, הבנתי עד כמה ערכי היושר והאמת היו נר לרגליו. הוא פשוט מאס, לעתים בצורה בוטה, באנשים שהתברכו בעושר והיו דלים בעיניו ברמתם התרבותית וביושרם האישי. צדק אבי כשבוויכוח על החינוך פסק, שלחינוך בבית ההורים ישנה השפעה רבה על עיצוב אישיותו של הילד. השפעתם עליי הייתה רבה.

נעורים

בית הספר העממי על שם נחמן ביאליק היה גדול מאוד, לפחות בעיניו של ילד. למדו בו קרוב לאלפיים וחמש-מאות תלמידים בשישים כיתות, והיו שנים שבהן התנהלו הלימודים בשתי משמרות, אחת בבוקר והשנייה אחר הצהריים.

מנהל בית הספר היה זלמן ליבוביץ' וסגנו היה דב אלוני, והשניים היו שונים זה מזה בתכלית השינוי. המנהל ליבוביץ' הטיל מורא על הילדים, אך הייתה כלפיו יראת כבוד רבה.

לעומתו, סגן המנהל, אלוני, היה איש חביב וחייכן, דמות אהובה שאינה מעוררת כל חשש. דמותם המשפיעה של השניים עומדת עד היום לנגדי.

בשנת 1941 צעדתי עם ילקוט על הגב, מלווה באחי שלום, לבית הספר העממי. למדתי בכיתה א' חמישית. שמונה שנים חייתי ונשמתי את בית הספר ובמקביל, אולי בלי דעת עדיין, הייתי שותף לאחת מהתקופות הסוערות שעברו על היישוב היהודי בארץ ישראל, שמנה אז פחות מחצי מיליון נפש. במהלך תקופה זו חווה היישוב הקטן את אימי מלחמת העולם השנייה ואת ימי ההעפלה של ניצולי אירופה, ביניהם ילדים, שנקלטו בשכונה ובבית הספר שלנו. המראות, האירועים והסיפורים האישיים נחרתו בזיכרוני.

שני מחנכים השפיעו עליי מאוד באישיותם המיוחדת. האחת היא המחנכת והמורה שרה בנבנישתי, שלימדה אותי בכיתות ג' ו-ד'. בכיתה ד' ביקשה ממני שרה בנבנישתי שאלמד ואסייע בעברית ובחשבון לעולה חדשה מפולין בשם אלה, שהייתה קטנה ממני בשנתיים. הדמות השנייה היא דמותו של המחנך, ד"ר יצחק גרייבר, שלימד אותי מכיתה ה' ועד לסיום בית הספר העממי בכיתה ח'. גרייבר היה איש אשכולות, ציוני נלהב, מורה ומחנך דגול. הוא טיפח בנו את הרצון לדעת והיה שולח אותנו לספריות שהיו אז בתל אביב: ספריית אחד העם, ספריית יבנה וספריית מונטיפיורי, כדי לעשות עבודות מחקר מקיפות. הוא הקפיד שנלמד בעל פה פרקים מן התנ"ך ומשירי המשוררים ביאליק וטשרניחובסקי. הקפדתו לרדת לעומקם של דברים ולחקור הייתה בעיניי הכשרה מצוינת לקראת הלימודים בתיכון ובטכניון.

התמונה שמימין היא בית ספרי על שם חיים נחמן ביאליק ברחוב לוינסקי, שבו למדתי בשנים 1941-1949. התמונה צולמה ביוני 1938 ונמצאת בארכיון הציוני.

באותן שנים שבהן חבשתי את ספסלי בית הספר היסודי פעלו בארץ שלוש מחתרות: "הגנה", אצ"ל ("ארגון צבאי לאומי") ולח"י ("לוחמי חרות ישראל"). שלושתן נלחמו נגד השלטון הבריטי, שלא קיים את הצהרת בלפור שמטרתה הייתה לעזור לעם היהודי להקים את מולדתו. שלוש מחתרות, שלוש דרכים וויכוחים סוערים בינינו, החברים לכיתה ולשכונה. זה תומך ב"הגנה", השני תומך באצ"ל והשלישי – בלח"י. הוויכוחים תמו רק כאשר קמה "תנועת המרי העברי", שנבנתה על שיתוף פעולה בין שלוש המחתרות. כילדים, היינו עדים למעשי גבורה רבים מצד אחינו: מבצעי ההעפלה שהביאו ניצולים אל חופי המולדת חרף התנגדות השלטון הבריטי, מבצעים נגד בסיסים ותחנות משטרה בריטיות בארץ והתגובה הנוראה של הבריטים בהעלותם לגרדום לוחמי מחתרות על מאבקם להקמת המדינה. אחת הפרשות שהטביעה בי את חותמה לאורך זמן הייתה העלאתו לגרדום של דב גרונר

הי"ד, ניצול שואה אשר איבד את בני משפחתו ואת ידו בתקופת השואה. כל היישוב כאחד התקומם אז כנגד גזר דין המוות שהטיל עליו בית המשפט הבריטי, כשנתפס לאחר מבצע התקיפה של משטרת רמת גן. השלטונות הבריטים הודיעו כי הם יחוננו אותו רק אם יביע חרטה על מעשיו. דב גרונר סירב לכך והועלה לגרדום. אני זוכר את כעסי, את הכאב ואת הבכני. כן, הייתי ילד, אך הכול נחרת עמוק בזיכרון.

איך אוכל לשכוח, למשל, את השבת השחורה, בחודש יוני 1946? באותה שבת הוטל עוצר על הערים וחיילי הצבא הבריטי פרצו בגסות למרכזי המוסדות היהודיים ולבתיהם של מנהיגי הציבור היהודי, עצרו את מנהיגי היישוב היהודי לרבות הרב פישמן ז"ל, דמות דתית נערצת. זו הייתה תגובת השלטון כנגד תנועת המרי העברי. המתח היה עצום: "מה יהיה עם החלום הציוני, לאן וכיצד ייגמר המאבק הזה?" שאלנו את עצמנו כילדים והתווכחנו כל הדרך. היינו בני אחת-עשרה אבל מעורים מאוד במתרחש, והצימאון לחירות ולחופש היה חלק מהווייתנו.

בכ"ט בנובמבר 1947 עמדו האומות המאוחדות לערוך הצבעה בין המדינות החברות על הכרה בהקמתה של מדינת ישראל וסיומו של המנדט הבריטי. כל בני משפחתי, כמו כל עם ישראל, נצמדו אל מכשיר הרדיו כדי לשמוע את מהלך ההצבעה. המתח היה בשיאו. מבעד למכשיר נשמע קולו של איש האומות המאוחדות הפונה אל נציגי המדינות השונות לפי סדר הא'-ב'. המילים "יס" או "נו" באנגלית רדפו זו את זו, והצבעתה של כל מדינה גרמה להגברת פעימות הלב. היינו דרוכים, ספרנו את הקולות והחזקנו אצבעות. עם הישמע הודעתו של הקריין על הכרת האומות המאוחדות בהקמתה של המדינה התפוגג המתח הרב בבת אחת והפך לשמחה גדולה. פרצנו בשירה אדירה, התנשקנו והתחבקנו. אני זוכר את עצמי רץ לכל שכן בבניין שבו גרתי כדי להודיע על התוצאה, שמא לא שמע עליה. רצתי אל חברי הטוב, אלי, וביחד עם חברים אחרים פרצנו לרחובות העיר.

זו הייתה שמחה שאין לתארה. באותו לילה התרוקנו הבתים מאדם וכולם שעטו לרחובות בשמחה חסרת מעצורים, בחיבוקים, בנשיקות, בשירה ובריקודי הורה עד שעות הבוקר. התרוממות הרוח והשמחה של העם בישראל, כאומה עברית שקמה לתחיה לאחר אלפיים שנות גלות, הייתה סוחפת וצלילי המנון "התקווה" נשמעו בוקעים מכל פינה. מראות אלה מלווים אותי עד היום, וצרובים עמוק בזיכרוני.

חזונו של הרצל — "מדינת היהודים" הפך למציאות. **"האתגר שמעבר לאופק"** הוגשם. אבל, נדמה היה לפתע שהשמחה מוקדמת מדי וחרדה עמוקה תפסה את מקומה. שכנינו הערבים לא השלימו עם החלטת האומות המאוחדות וכבר למחרת היום החלו לפרוע בכל מקום. שבע מדינות ערביות איימו לפתוח במלחמה כנגד היישוב היהודי הקטן שמנה בסך הכול כשש מאות אלף נפש ולהשליך את כולם לים, כמיטב הדמיון של המנהיגים הערבים דאז בעלי הכישרון הרטורי.

למחרת החלו לזרום אל רחוב לוינסקי המון של ערבים וערביות מהשכונות הערביות שבסביבה, צועקים: "אטבח אל יהוד" (טבח ביהודים). התמונה הזאת של הצועדים נחרתה עמוק בזיכרוני. אחרי סיפורי השואה לא ידעתי מה ילד יום.

היישוב היהודי החל להתארגן לרגע שבו יעזבו הבריטים את הארץ. בכל משפחה היו הצעירים מגויסים וגלי ההתנדבות היו ללא גבולות. הייתי אז בכיתה ח'.

את העיתונים קראנו בלהט, כי היו בהם סיפורי המאבק נגד ערביי ארץ ישראל. מול בית ספרי היו מתארגנות שיירות שהיו נוסעות ב"דרך בורמה" לירושלים הנצורה כדי להעביר אליה מזון, נשק ולוחמים. הבטנו בבחורים ובבחורות האמיצים בדרכם אל הבלתי נודע. למחרת היום מיהרנו אל דוכן העיתונים, הופכים והופכים בין דפיו כדי לגלות אם הצליחה השיירה לעבור את הדרך לירושלים בשלום ללא פגע.

רחוב לוינסקי שבו גרתי, שכן לא הרחק משכונות סלמה ואבו כביר שבדרום. ברחובות אלה כולם הכירו את כולם, וזו הייתה הרגשה נפלאה. אבל בבת אחת, לאחר ההכרזה על הקמת ישראל המדינה, הפך האזור לקו חזית. צלפים ערבים היו צולפים בנשקיהם בעוברים ושבים. כדור אחד מסוג דומדום נורה מכיוון הכנסייה שבאבו כביר וחדר לחדרי. למזלי הרב לא שהיתי בו באותו הזמן.

הצלפים הערבים לא הפסיקו לצלוף ממסגד חסן בק אל אזור הטיילת לאורך שפת הים ולעבר רחוב הירקון. גם מרחוב בוסטרוס, שחיבר את דרום תל אביב ליפו, מהלך דקות מביתנו, צלפו הערבים. לא אחת קרה שנתקלנו בצלפים כשהסתובבנו כחבורה באזור.

ערב פסח תש"ח, שחל כשבועיים לפני ההכרזה על הקמת המדינה, נחגג בביתנו באופן מצומצם, בניגוד לשנים קודמות, אשר בהן היה הבית מלא באורחים רבים. נדמה כי הפעם אין לאף אחד מצב רוח מתאים לחגיגות. אחי שלום ז"ל, שהיה חבר באצ"ל ואחותי רות ז"ל, שהייתה מתנדבת בהגשת עזרה ראשונה לנפגעים, נעדרו מהבית. באצ"ל העריכו שהמצרים עלולים לפלוש לתל אביב דרך נמל יפו והחליטו שלא להמתין ליציאת הבריטים ולהקדים את כיבוש יפו עוד בטרם צאתם. שלום, אחי, השתתף בפעולה ואחותי רותי הגישה עזרה לפצועים. שניהם חזרו בשלום לאחר גמר המבצע. יפו שוחררה ומקרב תושבי תל אביב השתחררה אנהת רווחה. עתה יכולנו חבריי ואני לשוב ולהסתובב באופן חופשי במחוז ילדותנו.

1945 - אחי רפאל בנזרות

1946 - אחותי אטי בחתונתה

1948 - רותי אחותי בכיבוש יפו